

ULUSLARARASI SEÇİM GÖZLEM HEYETİ Türkiye Cumhuriyeti - Cumhurbaşkanlığı Seçimi, 10 Ağustos 2014

İLK BULGULAR VE SONUÇLARLA İLGİLİ RAPOR

Ankara, 11 Ağustos 2014- İşbu rapor, AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu (AGİT DKİHB), AGİT Parlamenter Asamblesi (AGİT PA) ve Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi'nin (AKPM) ortak çabalarıyla hazırlanmıştır.

AGİT Başkanlığı tarafından AGİT Kısa Dönemli Gözlem Heyeti'nin Özel Koordinatörü olarak Vilija Aleknaite- Abramikiene (Litvanya) görevlendirilmiştir. Asa Lindestam (İsveç) AGİT PA heyetine başkanlık etmiştir. Meritxell Mateu Pi (Andora) AKPM heyetine başkanlık etmiştir. Büyükelçi Geert-Hinrich Ahrens 9 Temmuz 2014 tarihinden bu yana faaliyetlerini sürdüren AGİT DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti'nin (SSGH) başkanlığını yürütmektedir.

Değerlendirme, seçimin AGİT taahhütlerine ve Avrupa Konseyi standartlarına uyumu ile uluslararası yükümlülükler ve yerel mevzuata uygunluğunu belirlemek için yapılmıştır. Bu İlk Bulgular ve Sonuçlar Raporu seçim sürecinin tamamlanmasından önce sunulmuştur. Seçimin nihai değerlendirmesi; kısmen, sonuçların listelenmesi, seçim sonrası olası şikayet ve itirazlar gibi sürecin geriye kalan aşamalarının nasıl tamamlandığına bağlı olacaktır. AGİT/DKİHB, olası iyileştirmeler için tavsiyeler içeren kapsamlı nihai raporu, seçim sürecinin tamamlanmasının ardından yaklaşık sekiz hafta sonra hazırlayacaktır. AGİT PA, raporunu 4 Ekim 2014 tarihinde Cenevre'de gerçekleşecek olan Daimi Komite Toplantısı'nda sunacaktır. AKPM Heyeti, raporunu 2014 Eylül/Ekim Dönemi Oturumu'nda Strasbourg'ta sunacaktır.

İLK SONUÇLAR

10 Ağustos cumhurbaşkanlığı seçimi, Türkiye vatandaşı seçmenlere ilk defa cumhurbaşkanlarını doğrudan seçme fırsatı sunmuştur. Farklı siyasi duruşları temsil eden üç aday genel olarak özgür biçimde kampanyalarını gerçekleştirebilmiştir. Toplanma ve dernek kurma özgürlüğüne saygılı davranılmıştır. Bununla birlikte Başbakan tarafından resmi konumunun kullanımı ve medyanın tarafı yayımları diğer adaylar karşısında kendisine belirgin bir üstünlük sağlamıştır. Adaylarının katıldığı, doğrudan fikir tartışmaları olması, Türkiye'nin karşı karşıya olduğu önemli siyasi sorunlara ilgili daha aktif diyalog fırsatı yakalanmasını ve daha fazla denge kurulmasını sağlayabilirdi.

Bazı önemli alanların iyileştirmeye ihtiyacı olmasına rağmen genel olarak seçimin yasal çerçevesi demokratik bir seçim gerçekleştirmeye uygundur. 2012'de kabul edilen Cumhurbaşkanlığı Seçimi Kanunu (CSK), muhalefet partilerinin desteği alınmadan kabul edilmiştir, diğer ilgili yasaların da söz konusu kanunla uyumlaştırılmamış, bunların sonucu olarak da yasal çerçevenin netliğinde boşluklar oluşmuş ve uygulanmasında çelişkiler baş göstermiştir.

Olumlu bir adım olarak, yasal çerçevede gerçekleştirilen Türkçe dışında dillerde seçim propagandası yapılmasına izin verilmesi ve yurt dışında oy kullanılmasının düzenlenmesi gibi son değişiklikler, AGİT/DKİHB ve AKPM'nin daha önceki bir takım tavsiyelerini karşılamaktadır. Diğer yandan, bazı tavsiyeler karşılıksız bırakılmıştır.

Partiler tarafından aday gösterilen ve Başbakan'ın da içinde bulunduğu üç aday seçimde yarışmıştır. Cumhurbaşkanı adayı olabilmek için sadece bir adayı destekleyebilen, en az 20 milletvekilinin desteğinin gerekliliği, bağımsız adaylık olanağını kısıtlamıştır. Adaylık için bağımsız olarak başvuran 13 kişinin tümü, kayıt için gerekli parlamenter destekten yoksundur.

Kampanya genel olarak temel özgürlüklere saygılı olarak yürütülmüş ve adaylar genel olarak herhangi bir engelle karşılaşmadan çalışmalarını yürütebilmişlerdir. Yüksek Seçim Kurulu'nun (YSK) kampanyanın resmi başlangıç tarihi ile ilgili bir kararı, mevzuatla belirlenmiş olan kamu kaynaklarının ve resmi konumların kampanya amacıyla kullanılması hakkındaki hükümler de dahil olmak üzere, temel kampanya yasakları ve güvencelerinin uygulanmasını yaklaşık üç hafta ertelemiştir, bu Başbakan'ın lehine olmuştur.

Üç adayın da aktif bir şekilde kampanyalarını yürütmesine rağmen, en görünür olan kampanya Başbakan'ın kampanyası olmuştur. Devlet imkanlarının kötüye kullanımı ve kampanya faaliyetleri ile önemli resmi faaliyetlerin açık bir şekilde ayrılmaması, ulusal mevzuata ve 1990 AGİT Kopenhag Belgesi'nin 5.4'üncü maddesi ile Yasalar Aracılığıyla Demokrasi Avrupa Konseyi Komisyonu tarafından Seçim Süreçlerinde İdari Kaynakların Kötüye Kullanılmasıyla ilgili Raporu'na (Venedik Komisyonu) ters düşmüştür. Kürtçe seçim mitingleri sırasında kullanılmış olup kampanya materyalleri Kürtçe dilinde de erişilebilir olmuştur. Sn. Demirtaş'ın kampanyası birkaç defa kesintiye uğratılmış olup birkaç örnekte de bazı şiddet olaylarına olmuştur.

YSK yönetiminde ve hakimlerden oluşan seçim idaresi, seçimi genel olarak profesyonel bir şekilde idare etmiştir. Yeterlilik sahibi siyasi partilere, oy hakkı bulunmayan temsilcilerini ya da üyelerini seçim kurullarının her kademesinde görevlendirme hakkı verilmiştir. AGİT/DKİHB'nin daha önceki tavsiyelerine ve Venedik Komisyonu'nun Seçim Konularında İyi Uygulamalar Kodu'na rağmen, mevzuatın, YSK ve alt kademe seçim kurullarının toplantılarının, gözlemcilere ve medyaya açık olmasını sağlamaması; ve bazı düzenlemelerin ve birçok kararın, kamuoyu için de erişilebilir olmaması seçim yönetimi faaliyetlerinin şeffaflığını azaltmaktadır. YSK tarafından kabul edilen bazı düzenlemelerde yetki aşılması ve zaman zaman mevzuata ters düşmüştür.

Anayasa uyarınca, YSK kararları yargı incelemesine tabi değildir; bu durum da seçim sürecini Anayasa ile güvence altına alınan kuvvetleri ayrılığı ilkesine halel düşürecek şekilde yönetsel bir organın inisiyatifine bırakılmasına ve seçimle ilgili ihtilaflarda etkili bir yargı yolu fırsatına izin vermemektedir. 2010 yılında Anayasada yapılan bir değişiklik ile Türkiye Cumhuriyeti Anayasası kapsamında güvence altına alınan temel hakların ihlali halinde Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru hakkı tanınmıştır, ancak, 23 Temmuz tarihinde, Anayasa Mahkemesi seçimle ilgili ilk davada yargılamayı reddetmiştir. Ayrıca seçimle ilgili davaların yargılama süreciyle ilgili hukuken belirlenmiş bir zaman sınırlanması bulunmamaktadır.

Genel olarak seçmen kayıtları güvenilir bulunmuştur. Olumlu değerlendirilebilecek bir adım da YSK'nın cezaevinde olmayan tüm hükümlülere oy kullanma hakkı vermesidir. Öte yandan, askerliğini yapmakta olanların, askeri öğrencilerin ve işlenen suçun ağırlığına bakılmaksızın kasıtlı suç işlemiş olan mahkumların oy hakkından mahrum bırakılmaları, evrensel eşit oy hakkı ilkesine ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin yeni bir kararına ters düşmektedir.

İlk defa üç milyona yakın yurt dışında ikamet eden Türk vatandaşına yurt dışında oy hakkı tanınmıştır. YSK'ya göre, bu seçmenlerin seçim noktalarının belirlenmesi sür+ecinde zaman zaman bazı aksaklıklar yaşanmıştır.

Kampanya finansmanına dair düzenlemelerin yapılması olumlu bir gelişmedir, ancak temel alanlarda iyileştirilme ihtiyacı bulunmaktadır. CSK, adayların Türkiye vatandaşlarından sınırlı miktarda bağış almalarına izin verirken adayların kişisel kaynakları ile partilerinin sağladığı kaynakları ele almamıştır. YSK bir düzenlemesiyle CSK'nın kapsamının dışına çıkarak, aday gösteren partilerin kendi adaylarının siyasi reklamlarının bedellerini ödemesine izin vererek desteklemelerinin önünü açmıştır. Mevcut yasal çerçevedeki, kapsamlı raporlama, tam açıklık ve yaptırımlarla ilgili hükümlere ilişkin boşluklar sürecin şeffaflığını ve hesap verebilirliğini kısıtlamaktadır.

AGİT/DKİHB medya takip sonuçları, beş TV kanalından –devlet kanalı olan TRT1 de dahil- üçünün Başbakan lehine, taraflı haber yaptığını göstermektedir. Özellikle de Başbakan'ın etkinliklerinin ve demeçlerinin canlı yayınlanması kendisine açık bir üstünlük sağlamıştır. Bu orantısız yayınlara, diğer adayların da sınırlı şekilde yayınlanması eklendiğinde, seçmenlerin siyasi alternatifler hakkında çoğulcu bir şekilde bilgilenmelerini kısıtlamıştır. Ek olarak, Sn. Erdoğan paralı reklamlar konusunda egemenliğini sürdürmüştür. Mevcut çerçeve, yayıncıların sahip olması gereken tarafsızlık gerekliliğini açık bir şekilde tanımlamazken, devlet kurumları da orantısız yayınları telafi etmede geç kalmıştır.

Cumhurbaşkanlığına aday olanlar arasında hiç kadın yer almamıştır, ancak bir kadın bağımsız aday olarak kaydedilmeyi denemiştir. Üç aday da programlarında kadınlarla ilgili konulara yer vermiş olup, özellikle adaylardan Sn Demirtaş, cinsiyet eşitliğine özel vurgu yapmıştır. 11 YSK üyesinden biri kadındır.

Bu seçim için uluslararası gözlemciler akredite edilmiştir. Ancak, mevzuatta, 1990 AGİT Kopenhag Belgesi'nin 8. Maddesi'nin, daha önceki AKPM tavsiyelerinin ve Venedik Komisyonu'nun Seçim Konularında İyi Uygulamalar Kodu'nun öngördüğü şekilde vatandaşların ya da uluslararası gözlemcilerin gözleminin etkin uygulanabilmesi için yasal zemin oluşturulmamıştır. Yurt dışında vatandaşlar gözlemci olarak akredite edilmemiş olup, ancak Sandık Kurulları önceden planlanmamış (ad-hoc) gözleme izin vermiştir. Akreditasyon ve parti müşahitlerinin faaliyetleri ile ilgili yasal düzenlemeler yetersiz kalmaktadır.

Uluslararası gözlemciler tarafından seçim günü ziyaret edilen sınırlı sayıdaki seçim yerinde, genellikle seçim usullerine uyulmuş ve seçim genel olarak profesyonel ve etkin bir şekilde planlanmıştır. Birkaç kayıt altına alınan durumda, uluslararası gözlemcilere ve gözlemci vatandaşların oylama sürecini izlemesine izin verilmemiştir. Gözlem yapılan yerlerde, sayım ve döküm süreci şeffaf ve planlıdır. yürütüldüğü gözlemlenmiştir. YSK, kendi sitesinde ilk bulguları açıklamamış olsa da, bu bilgiye ve seçim tutanaklarına erişim hakkı seçim yerlerinde yeterlilik sahibi siyasi partilere verilmiştir.

İLK BULGULAR

Arka plan

10 Ağustos doğrudan yapılan ilk cumhurbaşkanlığı seçimi, YSK tarafından 7 Mart tarihinde belirlenmiştir. Seçim, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın başkanlığındaki Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP)¹ egemen olduğu bir ortamda gerçekleşmiştir. AKP, 2002'deki milletvekili genel seçimlerinden bu yana parlamentoda çoğunluğu elinde bulundurmaktadır.

550 üyeden oluşan mevcut parlamentoda 313 koltuk AKP'ye, 130 koltuk Cumhuriyet Halk Partisi'ne (CHP), 52 koltuk Milliyetçi Hareket Partisi'ne (MHP), 27 koltuk Halkların Demokratik Partisi'ne (HDP) ve 1 koltuk Demokratik Bölgeler Partisi'ne (DBP) ait olup 14 bağımsız milletvekili bulunmaktadır.

İki yıl süren temel hak ve özgürlükleri geniş ölçüde güvence altına alacak yeni bir sivil anayasa oluşturma çalışmaları Ekim 2013 tarihinde durmuştur. Mevcut Anayasa 1982 yılında hazırlanmış olup askeri yönetim altında kabul edilmiştir.

Yasal Çerçeve ve Seçim Sistemi

Bazı önemli alanlarda iyileştirme ihtiyacı olmasına rağmen genel olarak cumhurbaşkanlığı seçimlerinin yasal çerçevesi demokratik bir seçim gerçekleştirmeye olanak sağlamaktadır. 1982 Anayasası, temel

¹ Siyasi parti isim kısaltmaları Türkçe isimlerinin baş harfleri baz alınarak yapılmıştır.

insan hakları ve özgürlüklerine dair geniş kapsamlı güvenceler sunmak yerine yasaklar ve kısıtlamalar üzerine yoğunlaşmıştır. Uygulanabilir uluslararası kanunların ulusal kanunlardan üstün olduğuna vurgu yapmasına rağmen, örgütlenme, toplanma ve ifade özgürlükleri ile seçimle ilgili hakların üst düzeyde kısıtlanmasını sağlamıştır. Anayasa cinsiyet eşitliğini güvence altına alırken etnik grupların haklarını almamaktadır.

Önceki yıllarda dolaylı yoldan gerçekleştirilen cumhurbaşkanlığı seçim sistemi, 2007 yılındaki anayasa değişikliği referandumunun ardından cumhurbaşkanının, geçerli oyların salt çoğunluğu ile halk tarafından oylandığı doğrudan seçim sistemine dönüşmüştür. Gerekli çoğunluğu ilk turda adaylardan hiçbirinin sağlayamaması durumunda, ilk seçimden iki hafta sonrasında, en yüksek oyu alan iki aday arasında ikinci tur yapılacaktır. Gerçekleştirilen anayasa değişikliği ile yedi yıl olan cumhurbaşkanı görev süresi beş yıla inerken, tek dönem şartı da iki döneme çıkarılmıştır. Anayasa uyarınca cumhurbaşkanı herhangi bir siyasi parti üyesi olamamaktadır.

Ocak 2012'de kabul edilen Cumhurbaşkanı Seçimi Kanunu (CSK), yeni cumhurbaşkanı seçim sistemini düzenlemektedir. Süreç çok hızlı gelişmiş, konuyla ilgili pek az tartışma yapılabilmiş ve ne halkla müzakere edilmiş ne de muhalefet partilerinin desteği alınmıştır.² CSK, seçimlerde ve kampanya süreçlerinde siyasi partilerin rolünü de içerecek şekilde yeterli açıklıktan yoksundur.

1961 tarihli Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri hakkındaki Kanun (Temel Hükümler Hakkındaki Kanun) tüm seçimleri düzenlemektedir. Ancak, CSK ve yeni cumhurbaşkanlığı seçim sistemiyle uyumlu hale getirilmediğinden, cumhurbaşkanlığı seçimlerinin uygulanmasına dair tutarsızlıklar ve belirsizlikler bulunmaktadır. Temel Hükümler Hakkındaki Kanun'un uygulanabilirliğinin yanında CSK, diğer türde seçimleri düzenleyen tüm kanunların da genel olarak uygulanmasını sağlayarak, Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin yasal çerçevesinin uygulanmasında açıklık, şeffaflık, ve tutarlığı azaltmaktadır.³

YSK düzenlemeleri ve kararları yasal çerçeveyi tamamlar niteliktedir. Kampanya yürütme, kampanya finansmanı ve medyada yer alma gibi konuları içeren çeşitli düzenlemeler kabul edilmiştir. Bazı örneklerde, propaganda süresi ve kampanya finansmanını da içeren YSK düzenlemeleri mevzuatta etkin olarak ayrıntılandırılmamış, YSK düzenleme yapma yetkisini aşmış veya yasayla çatışmıştır. Bazı kararlar yasal dayanaktan yoksundur (bkz. aşağıda).

Olumlu bir adım olarak, yakın zamanda yasal çerçevede yapılan değişiklikler, AGİT/DKİHB ve AKPM'nin geçmiş bir takım tavsiyelerini karşılamakla birlikte bazı tavsiyeler dikkate alınmamıştır.⁴ CSK ilk defa, belli oranda, bir seçim kampanyasının finansmanını düzenlemektedir. Temel Hükümler Hakkındaki Kanun yurt dışında oy kullanma ile ilgili düzenlemeleri de içerecek şekilde Mayıs 2012'de değiştirilmiştir. Mart 2014'te Temel Hükümler Hakkındaki Kanun'da yapılan değişikliklerle Türkçe dışında dillerde seçim propagandası yapılmasına izin verilmesi de dahil, yakın zamanda kamusal alanda resmi olmayan dillerin kullanımıyla ilgili kısıtlamalar gevşetilmiştir.⁵ Ancak, son YSK düzenlemeleri gereği, seçim kampanya yayınlarında ve reklamlarında kullanılacak olan esas olarak Türkçe'dir.

² Mart 2012'de bazı CHP milletvekillerinin başvurusuyla Anayasa Mahkemesi, CSK'nın şimdiki ve geçmişteki cumhurbaşkanlarının 2. dönem için seçilmelerini engelleyen bir hükmünü iptal etmiştir.

³ CSK, Milletvekili Seçimi Kanunu, Mahalli İdareler Seçimi Kanunu, Anayasa Değişikliklerinin Referandumu Kanunu ile Siyasi Partiler Kanunu'na atıfta bulunmaktadır.

⁴ Türkiye ile ilgili daha önceden hazırlanan raporlara <http://www.osce.org/odihr/elections/turkey> adresinden ulaşmak mümkündür. AKPM Raporu için: Türkiye Milletvekili Genel Seçimi Gözlemi (12 Haziran 2011): <http://assembly.coe.int/ASP/Doc/XrefViewHTML.asp?FileId=12999&Language=en>.

⁵ Siyasi Partiler Yasası resmi olmayan dillerin kullanımını yasaklayan bir hüküm bulduğundan bu konuda muğlaklık söz konusudur. Ek olarak Anayasa'nın 67. Maddesi, seçim yasalarıyla ilgili değişikliklerin uygulanması için kabulünün üstünden bir yıl geçme şartı aramaktadır.

Seçim Yönetimi

YSK, 81 İl Seçim Kurulu, 1067 İlçe Seçim Kurulu ve 165.574 Sandık Kurulu⁶ ile seçim dört kademe düzeyinde yönetilmiştir. Ayrıca, 1.186 yurt dışı Sandık Kurulunun faaliyetlerini koordine etmek için Ankara'da bir yurt dışı İlçe Seçim Kurulu kurulmuştur.

11 daimi üyeden oluşan YSK organı, seçimleri yürütmek üzere tüm yetki ve sorumluluklara sahiptir. YSK üyeleri altı yıllık bir dönem için mahkemeler tarafından seçilen yargıçlardır.⁷ AGİT/DKİHB'nin görüştüğü bazı kişiler; yasal çerçevenin genişliği nedeniyle mahkemelerin Adalet Bakanlığı'nın kontrolü altında olması, dolayısıyla yargıçların ve neticede YSK üyelerinin bağımsızlığını zayıflatması nedenleriyle seçimin yönetilmesine dönük güvensizliklerini dile getirmişlerdir.

Mevzuat, seçim kurullarının toplantılarının, AGİT/DKİHB'nun daha önceki tavsiyelerine ve Avrupa Konseyi Kanunla Demokrasi Komisyonu'nun (Venedik Komisyonu) Seçim Konularında İyi Uygulamalar Kodu'na rağmen, gözlemciler ya da medyaya açık olmasını gerektirmemektedir.⁸ AGİT/DKİHB SSGH'nin YSK oturumlarına katılmasına izin verilmezken, İlçe Seçim Kurulu toplantılara katılımı ise ülke çapında farklılık göstermektedir. Bazı düzenlemeler ve birçok karar YSK'nın internet sayfasında yayınlanmadığı gibi, kamuoyu için erişilebilir de olmaması, yönetimin karar alma süreçlerinin şeffaflığını zayıflatmaktadır.

Yeterlilik sahibi siyasi partiler, oy hakkı bulunmayan temsilcilerini ve üyelerini YSK'da ya da seçim kurullarının her aşamasında görevlendirme hakkına sahiptir. Ancak, HDP bir cumhurbaşkanı adayı göstermiş olmasına rağmen yeterlilik sahibi bir siyasi parti değildir. Buna rağmen, HDP'nin YSK için oy hakkı olmayan bir temsilci belirlenmesine izin verilmiş ancak, daha alt kademedeki seçim kurulu ya da Sandık Kurulu üyeliklerine kendi temsilcilerini atmasına izin verilmemiştir.⁹

Bir takım yasal sürelere uymama gibi bazı eksikliklere rağmen, seçim için yürütülen teknik hazırlıklar yeterlidir.¹⁰ Yetkili çevreler ve seçim yönetimi arasında, seçim kampanyasıyla ilgili sorumlulukları konusunda oluşan yaygın karmaşa, kampanya çerçevesinin tutarsız uygulanmasına ve tatbikine yol açmıştır.

YSK İlçe Seçim Kurulları aracılığıyla, sandık kurulu üyeleri için eğitimler düzenlemiş, ancak yalnızca sandık başkanlarının ve YSK tarafından seçilen bir sandık kurulu üyesinin katılımı sağlanmıştır. Siyasi partiler kendi sandık kurulu üyeleri için ayrıca eğitimler sağlamışlardır. YSK yurt içi ve yurt dışı seçmenler için seçmen bilgilendirici televizyon spotları hazırlamıştır. YSK, engelli seçmenler ile 75 yaş üstündekiler için özel düzenlemeler eklemiş, söz konusu seçmenler, tamamen erişilebilir olan sandıklardaki seçmen listelerine yerleştirmiştir.

⁶ Genel olarak her bölgede bir İlçe Seçim Kurulu bulunmakta olup nüfusu yoğun olan yerlerde ihtiyaç üzerine ek İlçe Seçim Kurulları kurulmuştur.

⁷ Altı üye Yargıtay, beş üye de Danıştay tarafından belirlenmektedir. 11 üyeden 10'u erkek olup 1'i kadındır. İl ve İlçe Seçim Kurulları, yargıçlarca yönetilmektedir. Anayasanın 79. Maddesi seçimlerin yargı organlarının yönetiminde ve denetiminde gerçekleşmesini öngörmektedir.

⁸ Avrupa Konseyi Kanunlar aracılığıyla Demokrasi Komisyonu (Venedik Komisyonu) 2002 Seçimlerde İyi Uygulamalar Kodu'nun II.3.1(68) Bölümü'nde: "Seçim öncesi süreçten seçimin sonuçlanmasına kadar olan dönemde seçimin layıkıyla yönetilmesini sağlayacak olan şeffaflık, tarafsızlık ve politik manipülasyondan uzak durmaktır." Bkz: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-AD\(2002\)023rev.aspx](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-AD(2002)023rev.aspx).

⁹ 22 Temmuz'da HDP, AGİT/DKİHB SSGH'ya yasal ölçütleri öne sürerek YSK'nın HDP'nin temsilci belirleme başvurusunu reddettiğini bildirmiş, 4 Ağustos'ta ise YSK, AGİT/DKİHB SSGH'yı HDP'nin YSK'da temsilciye sahip olduğu konusunda bilgilendirmiştir. 5 Ağustos'ta ise HDP daha önceki iddiasını geri çekerek temsilcisini doğrulamıştır.

¹⁰ Genel olarak İlçe Seçim Kurulları, eşitliği gözeterek miting düzenlenecek yerler gösterme ve seçim materyalinin dağıtımını ile ilgili olarak yasalar çerçevesinde belirlenmiş yasal sürelerle uymamıştır.

YSK, yaklaşık %30 fazlası da dahil, 75. 708.180 adet oy pusulası bastırılmış ve dağıtmıştır (bkz. aşağıdaki kısım).¹¹ YSK'nın referans olarak gösterdiği Mahalli İdareler Seçimi Kanunu'na göre basılı fazla oy pusulalarının miktarının seçmen sayısının %15'inden fazla olmaması ve Temel Hükümler Hakkında Kanun'a göre de her sandığa 400 oy pusulasından oluşan paketler dağıtılması gerekmektedir. Ancak YSK, yurt içindeki her seçim merkezine oy pusulalarını 420'lik paketler (%2'lik oran yedek olmak üzere) halinde dağıtmış ve fazla oy pusulalarının da beklenmedik durumlarda kullanılma amaçlı olduğunu açıklamıştır.¹²

İlk defa yurt dışında ikamet eden Türk vatandaşlarına yurt dışında oy kullanma hakkı tanınmıştır. Yurt dışında yaşayan vatandaşlar için 54 ülkede oy kullanma işlemi, 31 Temmuz- 3 Ağustos tarihleri arasında düzenlenmiştir. Ayrıca 42 sınır kapısında 26 Temmuz - 10 Ağustos arasında sandıklar kurulmuştur. YSK'ya göre, yurt dışındaki seçmenlerin sandıklarının belirlenmesinde zaman zaman bazı sorunlar yaşanmıştır. Yurt dışındaki oy pusulaları ülke içine getirilip Ankara'da sayılmış olup, sınır kapılarındaki oylar ise tahsis edilmiş İlçe Seçim Kurulları tarafından sayılmıştır. Görüşme yapılan birkaç kişi, yurt dışındaki oy pusulalarının taşınması ve sayılmasının güvenilirliği ile ilgili kaygılarını dile getirmişlerdir.

Seçmen Kaydı

Seçmen kaydı pasiftir. Daimi merkezi seçmen kütüğü YSK tarafından tutulmakta olup İç İşleri Bakanlığı tarafından yönetilen nüfus ve adres kaydı ile ilişkilendirilmiştir. Seçmen listeleri, hem yurt içi hem de yurt dışındaki vatandaşlar dikkate alınarak hazırlanmıştır. Yurt içinde yeterliliğe sahip seçmen toplam sayısı 52.894.120 olup yurt dışında ise 2.798.670'dir.

18 yaş üstü vatandaşlar seçmen kütüğüne dahil edilmektedir. Askerlik vazifesini yerine getirmekte olanlar, askeri okul öğrencileri ve işlenen suçun ağırlığına bakılmaksızın kasıtlı suç işlemiş olan mahkûmların oy kullanma yeterliliğine sahip değildir. Bu durum, 1990 AGİT Kopenhag Belgesi'nin 7.3 maddesi ile uyumlu değildir.¹³ 20 Haziran'da, YSK hapisane dışındaki tüm hükümlülerin oy kullanma hakkına sahip olduğuna dair bir karar yayınlamıştır. Bu kararla, Türkiye'de mahkûmların oy kullanma haklarına uygulanan yasağın çok geniş tutulduğuna ve serbest seçim hakkının ihlal edildiğine hükmeden Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Eylül 2013 tarihli kararı kısmen uygulanmıştır.¹⁴

YSK, seçmen bilgilerinin güncellenmesinin ardından 20 Temmuz'da seçmen listelerini kesinleştirmiştir. Bu tarihten sonra listelerde herhangi bir değişiklik yapma imkanı kalmamış olup seçmenler kayıtlı oldukları yerlerde oylarını kullanmaları gerekmiştir. Hastane, sanatoryum gibi yerlerde geçici olarak bulunanlar ve mevsimlik işlerde çalışanlar için gerekli düzenlemeler olmadığından oy kullanma haklarını kullanma olanakları azalmıştır. Siyasi partilere seçmen listelerinin kopyalarını alma hakkı verilmiştir, partilerin tümü YSK'ya kopya için başvurmamış olup, hiçbir seçmen kütüklerinin doğruluğu ile ilgili şikayette bulunmamıştır. Genel olarak paydaşlar doğruluğuyla ilgili güvenlerini belirtmişlerdir.

¹¹ Yurt içindeki oy pusulası sayısı 69.344.520 olup yurt dışında ise 3.070.080 ve hudut kapılarında 1.500.000'dür.

¹² Yurt dışındaki ve sınır kapılarındaki seçim merkezlerinde basılı oy pusulası miktarı ile ilgili herhangi bir düzenleme yapılmamıştır.

¹³ 1990 AGİT Kopenhag Belgesi'nin 7.3. paragraf, katılımcı Devletlerin, yetişkin vatandaşlarına evrensel ve eşit oy kullanma hakkı vereceğini belirtirken, 24. paragraf hak ve özgürlük kısıtlamalarının "hukukun gereklerinin yerine getirilmesi ile mutlak surette orantılı olması gerektiğini" ortaya koymaktadır. Ayrıca, bkz. Uluslararası Sivil ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 25. Maddesi altındaki 25 no'lu 1996 Genel Yorum'un 14. paragrafında şu ifadeler yer verilmektedir: "Bir kişinin herhangi bir suçtan dolayı hüküm giymesi, o kişinin oy kullanma hakkını askıya almanın gerekçesi ise, söz konusu askıya alma süresi suça verilen ceza ile orantılı olmalıdır."

¹⁴ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararı: Söyler v. Türkiye, başvuru numarası: 29411/07, 20 Ocak 2014.

Aday Kaydı

Cumhurbaşkanı adayları 40 yaşını doldurmuş, yükseköğrenim yapmış ve kapsamlı olmayan geniş yelpazede bir suç listesinden hüküm giymemiş olmayı ve zorunlu askerlik görevini tamamlamış olmayı da kapsayan milletvekili olma şartlarını karşılamalıdır.¹⁵ Yaşla ilgili olan hariç olmak üzere, bu kısıtlamalar, temel seçilme hakkı ve 1990 AGİT Kopenhag Belgesi'nin 7.5 maddesi ile uyumlu değildir.¹⁶

Cumhurbaşkanı adayı olabilmek için en az 20 milletvekilinin desteği gerekmekte olup, her milletvekilinin sadece bir adayı desteklemesine izin verilmiştir. Bu gereklilik, bağımsız adaylık için olanakları sınırlandırmıştır. Mecliste bulunan partiler ve son genel seçimlerde oyların en az %10'unu ortaklaşa almış olan partiler birer cumhurbaşkanı adayı gösterebilmektedir. CSK'nın 11. Maddesi cumhurbaşkanı adaylarının belirli kamu görevlerinden istifalarını gerektirmekle birlikte başbakan, bakanlar ve milletvekili makamlarını özellikle içermemektedir.

Partiler üç kişiyi aday göstermiştir. AKP Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ı, CHP ve MHP ortak bir şekilde Sayın Ekmeleddin İhsanoğlu'nu ve HDP Sayın Selahattin Demirtaş'ı aday göstermişlerdir. Biri kadın olmak üzere, toplam 13 kişi bağımsız aday olarak başvurmuştur, ancak 20 milletvekilinin gereken desteğini alamadıkları için, YSK tarafından kaydedilmemiştir. Kesin aday listesi 11 Temmuz'da yayınlanmıştır.

Kampanya Ortamı

CSK'nın 13. maddesine göre, resmi propaganda dönemi 11 Temmuz'da başlamış ve Temel Hükümler Hakkında Kanun bitiş zamanı olarak 9 Ağustos günü saat 18.00'i belirlemiştir. Temel Hükümler Hakkında Kanun, idari kaynakların ve resmi konumların seçim kampanyası amacıyla kullanımını da düzenleyen yasakları da detaylandıran ve kampanya yürütülmesinde eşit bir rekabet zeminini gözetin, açık ve net bir düzenleyici çerçeve sunmaktadır. Ancak, seçim döneminin resmi başlangıç tarihiyle ilgili bir YSK kararı, CSK'nın dışına çıkarak kamu kaynaklarının ve resmi makamın kampanya çerçevesinde kullanılmasını da içeren önemli seçim yasaklarının uygulanmasını yaklaşık üç hafta ertelemiş, bu durum ise Başbakan'ın yararına olmuştur. 31 Temmuz tarihi, Temel Hükümler Hakkında Kanunun resmi kampanyanın seçim gününden 10 gün önce başlamasını düzenleyen 49. Maddesine dayandırılmıştır, bu süre, cumhurbaşkanlığı seçimlerini özel olarak düzenleyen CSK'nın kabulüne kadar tüm seçimlerde uygulanmıştır.

Mevcut hükümet ile devlet kuruluşlarına meydan okuduğu söylenen bir hareketin çatışmaları politik ortamı karakterize etmektedir. Bunun örnekleri, kampanya dönemi boyunca kamu görevlilerini de yönelik olan yolsuzluk soruşturulmaları ve daha da yakın zamanda gerçekleşen yasa uygulayıcılarının gözetimine alınmaları ve tutuklanmalarıdır. Sn Erdoğan yürüttüğü kampanya boyunca, devlet kurumlarına meydan okuyan mevcut her tür alternatif yapıyla mücadele etmenin öneminden sık sık bahsetmiştir.

Kampanya genel olarak temel özgürlüklere saygılı bir şekilde yürütülmüş olup, adaylar genel olarak engellemeyle karşılaşmadan kampanyalarını sürdürebilmiştir. Bununla birlikte, devlet etkinliklerinin kampanya için kullanımı, Başbakan'a diğer adayların karşısında kanuna aykırı bir avantaj sağlamıştır.

¹⁵ 2012'de Adli Sicil Kanunu'na eklenen bir hükümlerle cezanın infazının ardından 15 yıllık bir bekleme süresinin dolmasıyla eski mahkuma adaylık hakkı verildi. 2011'de de Anayasa Mahkemesi, ömür boyu adaylıktan men eden hükmü iptal etmiştir. Hak iddiasında bulunabilmek için mahkumların en az ilk üç yıl boyunca iyi hal bildiriminde bulunmaları gereklidir.

¹⁶ 25 No'lu maddenin 15. Hükümünün Genel Mütalaası'nda "Seçimde aday olmak isteyen kişiler eğitim, ikamet, köken ya da herhangi bir siyasi eğilim gibi mantıksız ve ayrımcı nedenlerle aday olmaktan mahrum edilmemeli" denmektedir. 1990 tarihli AGİT Kopenhag Belgesi'nin 24. Maddesinde hak ve özgürlüklerle ilgili kısıtlamaların "ciddi bir şekilde yasaya uygunluğu" aranmaktadır.

Yürütülen seçim kampanyalarında yaygın olarak tartışılan önemli bir konu, Türkiye'nin hükümet sisteminin geleceği olmuştur. Sn. Erdoğan güçlü bir başkanlık sistemi için çağrıda bulunurken, Sn. İhsanoğlu mevcut parlamenter sistemi muhafaza edeceğini taahhüt etmiştir. Ayrıca, Gazze Şeridi'nde, Suriye'de ve Irak'ta süregelen gelişmeler, kamu görevlilerinin yolsuzlukları konusu, Kürt-Türk barış sürecinin devam ettirilmesi gibi konular da kampanya da belirgin olarak öne çıkmıştır. Sn. Demirtaş etnik kökeni, dini, sınıfsal durumu ya da cinsiyeti ve cinsel yönelimi sebebiyle ayrımcılığa maruz kalan kişilerin yanında durulmasının önemini vurgulamıştır. Bütün adaylar, kadınlarla ilgili konulara değinirken, Sn Demirtaş cinsiyet eşitliğini özellikle dile getiren aday olmuştur.

Üç aday da aktif bir şekilde kampanya sürdürmesine rağmen, kampanya, Sn. Erdoğan'ın resmi görevi olan Başbakan sıfatıyla tüm ülkede baştan başa yoğun şekilde seyahat etmesi ve bu aktiviteleri zaman zaman yerel yönetimler ve AKP tarafından düzenlenen kampanya etkinlikleriyle birleştirmesi sonucu görünürlüğünün çok fazla olmasıyla karakterize olmuştur.¹⁷ Ek olarak önemli devlet altyapı projelerinin açılışında kampanya yapılmıştır.¹⁸ İdari devlet kaynaklarının kötüye kullanılması, devlet ve parti faaliyetlerinin ayrımının açık bir şekilde yapılmaması, ulusal mevzuata aykırı olduğu gibi 1990 AGİT Kopenhag Belgesi'nin 5.4 maddesi ile Yasalar Aracılığıyla Demokrasi Avrupa Komisyonu tarafından Seçim Süreçlerinde İdari Kaynakların Kötüye Kullanılmasıyla ilgili Raporu'na (Venedik Komisyonu) da aykırılık teşkil etmektedir.¹⁹ Ek olarak, Sn Erdoğan'ın kampanyası sırasında gıda paketleri ve hediye çekleri dağıtılması, AGİT/DKİHB SSGH tarafından kayıt altına alınmış olup, AKP temsilcilerince de doğrulanmıştır.

Tüm adayların kampanyaları şehir mitinglerini, kapıdan kapıya ziyaretleri, broşürler dağıtılmasını ve panolar ile hoparlörlerden faydalanılmasını içermiştir. Adaylar, özellikle de Sn Demirtaş, sınırlı mali kaynaklara sahip olmasından dolayı ve genç seçmenlere ulaşmak üzere sosyal medyayı kullanmıştır. Sn İhsanoğlu ve Sn Demirtaş'ın temsilcileri, AGİT/DKİHB SSGH'e, sınırlı mali imkanlar yüzünden açık alanlarda ve medyada reklam yeri satınalma kapasitelerinin sınırlı kaldığını bildirmişlerdir. AGİT/DKİHB SSGH, üç aday tarafından toplam 32 mitingin düzenlendiğini gözlemlemiştir. Sn Demirtaş'ın düzenlediği gözlemlenen etkinliklerin çoğunda Kürtçe kullanılmıştır ve kampanya materyalleri de Kürtçe olarak mevcuttur.²⁰

Sn Demirtaş'ın kampanya aktivistlerine yönelik olarak bir takım fiziki saldırılar gerçekleştirilmiş olup, kampanya sırasında da bazı şiddet olayları olmuştur.²¹ Kampanyanın son günlerinde Sn Erdoğan, bazı muhalefet partileri ve sivil toplum kuruluşu üyeleri tarafından bir takım etnik ve dini grupların aleyhinde kışkırtıcı bir dil kullanımı ile eleştirilmiştir.²² 6 ve 7 Ağustos tarihlerinde CHP'den bir milletvekili ile HDP, Sn Erdoğan tarafından bir dini gruba karşı kullandığı rencide edici ifadeler

¹⁷ AGİT/DKİHB SSGH, 15 faaliyette resmi vali ziyaretlerinin kampanya çalışmalarıyla birleştirildiğinden haberdardır. Hem Başbakan'ın resmi internet sayfasından, hem de kampanya sayfasından günlük etkinliklerin programı ile açılış haberleri verilmiştir.

¹⁸ 25 Temmuz'da Erdoğan, İstanbul- Ankara arası hızlı trenin açılışına katılarak propaganda yapmıştır. Ayrıca Erdoğan 26 Temmuz'da İstanbul'daki Başakşehir Futbol Stadyumu'nun açılış törenine iştirak etmiştir.

¹⁹ Temel Hükümler Hakkında Kanun'un 63-66. Maddeleri. 1990 AGİT Kopenhag Belgesi'nin 5.4 maddesi: "Devlet ile siyasi partiler arasında açık bir ayrım öngörmekte olup özellikle de siyasi partilerin devlete karıştırılmaması gerektiğine" hükmetmektedir. <http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD%282013%29033-e>.

²⁰ AGİT/DKİHB SSGH, ülke çapındaki medya gözlemlerine dayanarak kampanya haberlerinde bazı Kürtçe yayınlara yer verildiğini not düşmektedir.

²¹ Sn Demirtaş'ın kampanya aktivistlerine, kampanya standlarına ve materyaline yönelik saldırılar, AGİT/DKİHB SSGH'ne şu şekilde bildirilmiştir: Samsun (26 Temmuz), Rize (26 Temmuz), İzmir (26 Temmuz), İstanbul (21, 28, 29, 31 Temmuz), Gaziantep (1 Ağustos), Hasanbeyli (6 Ağustos), Alsancak (7 Ağustos) ve Kadırlı (8 Ağustos). 28 Temmuz'da İstanbul'un Küçükçekmece ilçesinde Demirtaş'ı destekleyenlere kampanya ofisi önünde sözlü saldırı olmuş ve ateşli silah kullanılmıştır. 31 Temmuz'da Sultangazi'de (İstanbul) 16 yaşında bir genç, HDP ile aşırı sol bir örgüt arasında çıkan çatışmada vurularak hayatını kaybetmiştir. 8 Ağustos tarihinde AGİT/DKİHB SSGH'ye Kars ilinin çeşitli bölgelerinde, AKP'nin bazı sandık kurulu üyeleri tehditler nedeniyle görevlerinden istifa etmişlerdir.

²² Burada Alevilere, Zazalara ve Ermenilere atıfta bulunmaktadır.

nedeniyle Ceza Kanunu'nun nefret suçları'nı düzenleyen 216. maddesini dayanak göstererek savcılığa ayrı ayrı suç duyurusunda bulunmuşlardır.

Kampanya Finansmanı

Bu seçim, olumlu bir gelişme olarak ve AGİT/DKİHB'nun önceki tavsiyelerine uygun olarak, kampanya finansmanının belli ölçüde düzenlemeye tabi tutulduğu ilk seçimdir. CSK, adayların yalnızca Türkiye vatandaşlarından sınırlı miktarda bağış almalarına izin vermektedir.²³ Yasa, kişisel bağışlar dışında başka yardım kaynakları sağlamamasına rağmen, AGİT/DKİHB SSGH'nin görüştüğü kişiler, adayların kendi kişisel kaynaklarının herhangi bir sınır olmadan kullanabildiklerini ve siyasi partilerin kampanya faaliyetlerini finanse etmelerine izin verildiğini belirtmişlerdir. YSK, kampanya finansmanı ile ilgili yasal çerçeveyi uygun şekilde tamamlamamış, 2 Temmuz tarihli bir YSK düzenlemesiyle, aday gösteren partilerin, kendi adaylarını raporlama gerekmeksizin ve sınır olmaksızın siyasi reklamlarının bedellerini ödeyerek desteklemesine izin vermiş ve böylece CSK kapsamının ötesine geçmiştir. 6 Temmuz tarihli başka bir YSK kararı ise aynı yardımları yasaklamıştır.

CSK, adayların topladıkları bağışlara özel birer banka hesabı açmalarını ve yapılan bağışlarla harcamaları, kesin sonuçların açıklanmasını takiben 10 gün içinde raporlamalarını gerekli kılmıştır. Ara rapor hazırlanma gerekliliğinin olmaması, kampanya finansmanının şeffaflığını sınırlamıştır. Üç aday da bağışlara özel banka hesapları açmış olup, kampanya esnasında toplanılan bağışlarla ilgili gönüllü olarak bilgi paylaşmıştır.²⁴ Bunun yanı sıra, kanun, kişisel ve parti kaynaklarının raporlanmasını gerektirmemekte ve kampanya finansmanı ile ilgili hükümlerin ihlal edilmesine yönelik yaptırımlar içermemektedir. Mevcut çerçeve, tam açıklık, kapsamlı raporlama ve yaptırımlara ilişkin hükümler içermeyi için sürecin şeffaflığı ve güvenilirliği sınırlanmaktadır.²⁵

Medya

Anayasa, ifade özgürlüğüne dair kısıtlamalara izin vermekte; mevzuat ve uygulanması, toplumsal öneme sahip kimi konuların ifade edilmesini suç kapsamında değerlendirilmektedir. Özellikle Terörle Mücadele Kanunu'ndaki hakaret ve terör örgütleri lehine propaganda yapılması hakkındaki geniş hükümler mahkemeler tarafından gazetecileri mahkum etmek ve hapsedmek için kullanılmıştır.²⁶

Medya uzmanları AGİT/DKİHB SSGH'ye, medya patronlarının büyük çaplı ve karlı iş ihaleleri alabilmelerinin devlete bağlı olmasının editoryal özgürlüğe doğrudan müdahaleye sebebiyet verdiği ve sonucunda televizyonda Başbakan ve iktidar partisine yönelik eleştirilerin sınırlı olması konularında kaygılarını dile getirmişlerdir. Bunların yanı sıra, gazeteciler, gözlemciler, devlet kurumlarından hükümete yakın medya kuruluşlarına verilen reklamların geri çekilebileceği korkusunun oto-sansüre yol açmakta olduğunu bildirmişlerdir. Ek olarak, hükümete yakın olmayan basın kuruluşlarında çalışan gazeteciler, zaman zaman kimi resmi hükümet etkinlikleri takip etmek için kendilerine akreditasyon

²³ Yasayla, bir kişinin tek seferde bulunabileceği bağış miktarı en yüksek düzeyli kamu görevlisinin bir aylık maaşını geçmeyecek şekilde sınırlandırılmıştır. YSK bu miktarı 9.082.51 TL (yaklaşık 3.150 Euro) olarak belirlemiştir. Adaylara kamu fonlarından ve kredilerinden istifade etme izni verilmemiştir.

²⁴ Sn Demirtaş'ın kampanya hesabında 9 Ağustos itibarıyla 7119 bağışçıdan 1.213.000TL (yaklaşık 418.275 Euro) toplandığı açıklanmıştır: <http://en.selahattindemirtas.net>; Sn İhsanoğlu için ise 9 Ağustos itibarıyla sayısı bilinmeyen bağışçıdan 8.500.000TL (yaklaşık 2.931.034Euro) toplandığı basın merkezi tarafından açıklanmıştır. Sn Erdoğan için ise 8 Ağustos'ta bir TV kanalında 1.350.796 bağışçıdan 55.260.034TL (yaklaşık 19.055.440 Euro) toplandığı ifade edilmiştir.

²⁵ Bkz. Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu (GRECO), Üçüncü Değerlendirme Turu, 23 Mart 2012 tarihli Uygunluk Raporu: [http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoRC3\(2012\)4_Turkey?EN.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoRC3(2012)4_Turkey?EN.pdf).

²⁶ AGİT Basın Özgürlüğü Temsilcisi, son dönemdeki bazı salıvermelerden sonra, 21 gazetecinin halen hapsedildiğini bildirmiştir: <http://www.osce.org/fom/119921>.

verilmediğini ifade etmişlerdir. Yakın zamanda You Tube ve Twitter'ın yasaklanmasını da kapsayan kanunsuz engellemelere rağmen, internet, özellikle de sosyal medya çoksesliliğe katkı sağlamaktadır.²⁷

Kampanya yayınları da dahil olmak üzere, yayıncıların denetim organı olan Radyo Televizyon Üst Kurulu'na (RTÜK) yapılan partizan atamalar, bağımsızlığı ortadan kaldırmaktadır.²⁸ Ek olarak, RTÜK kamu yayın kurulu şu olan Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu (TRT) Genel Müdürü ile TRT yönetim kurulu üyelerini aday göstermektedir.

Kampanya yayınlarında, tüm yayın kuruluşlarının uyması gereken diğer yasal yükümlülüklerin yanı sıra, "tarafsızlığın, doğruluğun ve kesinliğin" sağlanması, açıklıktan yoksun olduğu gibi, YSK kararlarında da detaylandırılmamıştır. RTÜK üyeleri de dahil olmak üzere paydaşlar tarafından tarafsız yayıncılıkla ilgili çelişen yorumlar yapılmıştır. Dahası, denetim organı RTÜK ile yaptırım makamı olan YSK arasında şeffaf ve etkin bir izleme ve raporlama sistemi bulunmamaktadır. AGİT/DKİHB SSGH'nin görüşme yaptığı kişiler, RTÜK'ün takip sonuçlarını paylaşmadığını, sadece RTÜK gözlemcilerinin belirlediği yayın ihlallerini YSK'ya rapor ettiğini belirtmişlerdir.

YSK, 4 Ağustos tarihinde AGİT/DKİHB SSGH'ne 17 TV kanalına 17 uyarıda bulunulduğuna dair bilgi vermiştir. Ek olarak daha önceki RTÜK uyarılarını takiben, 9 TV kanalı hakkında ilgili programlar için 12 yayın durdurma kararı alındığı bildirilmiştir. Ancak, hukuken belirlenmiş son tarihlerin yokluğunda yapılan uyarılar çok geç kalmış, kampanya süreci boyunca yayın kuruluşlarının gerekli önlemleri zamanında alarak adil bir seçim zemini yakalanmasına hizmet edememiştir. TRT aleyhinde alınan 2 YSK kararı, CHP'nin, TRT'nin Sn. Erdoğan lehine taraflı yayın yapması ile ilgili şikayeti üzerine alınmıştır. Ek olarak, aynı konuyla ilgili olarak savcılığa yapılan 2 şikayet de beklenmemiştir.²⁹ Şikayetler ve YSK'nın medyaya ilgili kararlarının hiçbirini kamuoyuna açıklanmamıştır.³⁰ Ek olarak hiçbir RTÜK takip sonucu da yayınlanmamıştır.

AGİT/DKİHB SSGH medya takibi, beş TV kanalından –kamu yayın kuruluşu olan TRT1 de dahil– üçünün haber programlarında, güncel gelişmeler ve tartışma programlarında Başbakan lehine açıkça taraflı kampanya yayınları yaptığını ortaya koymuştur.³¹ TRT1 yayınlarında Sn Erdoğan'a %51, Sn. İhsanoğlu'na %32 ve Sn Demirtaş'a %18 oranında yer verilmiştir. Ek olarak, Sn İhsanoğlu ile ilgili gerçekleştirilen yayınların %25'i olumsuz tona sahipken, Sn Erdoğanla ilgili yayınların neredeyse tamamı olumlu bir tona sahiptir. TRT her adaya toplam 30 dakika ücretsiz yayın süresi tanıyan yasal çerçeveye bağlı kalmıştır.

ATV kanalı Sn Erdoğan'a %70, Sn İhsanoğlu'na %18 ve Sn Demirtaş'a %11 oranında yer vermiştir. Sn İhsanoğlu ile ilgili yayınların %49'u olumsuz tonda olmuştur. NTV kanalında, Sn Erdoğan'a %70, Sn. İhsanoğlu'na %18 ve Sn Demirtaş'a %11 oranında yer verilmiştir. NTV'de tüm adaylar için olumlu/nötr bir tonda yayıncılık gerçekleştirilmiştir. CNN TÜRK kanalı, Sn Erdoğan'a %54 oranında yer vermiş olup, bununla birlikte yayınların %28'i olumsuz tonda yapılarak, eleştirel bir tavır sergilenmiştir. Sn. İhsanoğlu %27 ve Sn Demirtaş ise %20 oranında CNN TÜRK ekranlarında yer almıştır. Samanyolu TV Sn Erdoğan aleyhine taraflı yayıncılık yaparken, Sn. İhsanoğlu'nu destekler bir

²⁷ Twitter ve Youtube erişim engellemeleri, Anayasa Mahkemesi'nin sırasıyla 2 Nisan ve 29 Mayıs tarihli kararları ile kaldırılmış ve söz konusu siteler 3 Nisan ile 3 Haziran'da yeniden erişime açılmışlardır.

²⁸ RTÜK, meclis tarafından seçilen 9 üyeden oluşmaktadır: 5'i AKP, 2'si CHP ve 1'er üye de MHP ile BDP tarafından belirlenmektedir.

²⁹ TRT'nin açık bir şekilde Sn Erdoğan lehine taraflı yayın yaptığı iddiası kampanyanın gündemine oturmuş ve bu iddialara medyada geniş bir şekilde yer verilmiştir. 27 Temmuz'da TRT Genel Müdürü, Sn Demirtaş'ın TRT'yi Sn. Erdoğan lehine taraflı yayın yapmakla suçlamaya devam etmesi halinde TRT'nin Sn Demirtaş'ın kampanyası ile ilgili canlı yayın yapmayı keseceğini kamuoyu önünde belirtmiştir.

³⁰ YSK, AGİT/DKİHB SSGH'ne kararların valiyeye iletildiğini ve ilgili yayıncıların vali aracılığıyla bilgilendirildiğini açıklamıştır. Ek olarak, RTÜK YSK kararlarını uygulamakla yükümlüdür. Konuyla ilgili olarak TV kanallarından biri, AGİT/DKİHB SSGH'ye, 19 Temmuz tarihli YSK uyarısının kendilerine 7 Ağustos'ta ulaştığını bildirmiştir.

³¹ Takip edilen TV kanalları şunlardır: ATV, CNN TÜRK, NTV, TRT1 ve Samanyolu TV; dört gazete: Hürriyet, Zaman, Sözcü ve Sabah.

tutum içindedir, Başbakan %62 oranında ekranlarda yer alırken bunun %92'si olumsuz tonda yayınlarda şeklinde gerçekleşmiştir. Sn. İhsanoğlu ile Sn. Demirtaş'ın yer alma oranları ise sırasıyla %28 ve %11 olmuştur. Tüm bu orantısız yayınlar, seçmenlere siyasi alternatifler hakkında çoğulcu bilgi sunma yönünden sınırlı kalmıştır.

Ek olarak takip edilen TV kanallarında Sn Erdoğan'ın satın alınan reklamlarda toplam ekranda kalma süresi yaklaşık 7 saat iken, Sn. İhsanoğlu 36 dakika, Sn. Demirtaş ise 19 dakika reklam satın almıştır. İzleme yapılan zaman dilimi boyunca ekranlarda cumhurbaşkanı adaylarının birlikte katıldığı bir tartışma programı yayınlanmamıştır.

Şikâyetler ve İtirazlar

Seçimle ilgili şikâyet ve itirazlar öncelikle Temel Hükümler Hakkındaki Kanuna dayandırılmaktadır. Alt kademe seçim kurullarının kesin olmayan kararlarına karşı siyasi partiler, seçmenler, parti gözlemcileri ve adaylar üst kademedeki seçim kurullarına itiraz edebilirken, Sivil Toplum Kuruluşları (STK)'na da benzer bir hak verilmesi, seçim sürecine olan güveni ve inancı arttıracaktır. Kanun, kampanya ile ilgili şikâyetlerin iletilmesi için bir usul öngörmemekle birlikte pratikte bu tür şikâyetler resmi kampanya süreci boyunca bağlı olunan İlçe Seçim Kurulu'na yapılmıştır. Seçimle ilgili şikâyet ve itirazların karara bağlanması için kanunda açık bir son tarih belirtilmemiştir.

Seçim gününe kadar YSK'ya yaklaşık 35 şikâyet ulaşmıştır. Bunların çoğu Başbakan'ın aday olma yeterliliği, kamu görevinden istifası ve devletin idari kaynaklarını kötüye kullanması ile ilgilidir, tümü reddedilmiştir. Seçim gününe kadar, alt kademe kurullara kampanya materyallerinin asılmasıyla ilgili az sayıda şikâyet iletilmiştir. Seçim kurulları tarafından şikâyetlerin ve itirazların karara bağlanması süreci, gözlemcilerle ya da medyaya açık değildir; kararlar, seçimin uyuşmazlık çözüm sürecinin şeffaflığına zarar verecek şekilde, genellikle YSK'nın internet sayfasında yayınlanmadığı gibi kamuoyu için de erişilebilir değildir. Kararlar, muhataplarına da zamanında tebliğ edilmemiştir. YSK şikâyetlerle ilgili aldığı kararların çoğunu AGİT/DKİHB SSGH'ye temin etmiştir, genellikle kararların gerekçesi yeterince ayrıntılı değildir.

Anayasanın 79. Maddesi uyarınca, YSK kararları yargı incelemesine tabi değildir; bu durum da seçim sürecinin nihai yönetimini bir yönetsel organın inisiyatifine bırakmak anlamına gelmekte, seçimle ilgili ihtilaflarda etkili hukuki çözüm yolu fırsatından mahrum kalınmasının yanı sıra kuvvetler ayrılığı ilkesine de hâle getirmektedir.³²

2010 yılında Anayasada yapılan bir değişiklik ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) kapsamında ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasası güvencesi altında, temel hak ve özgürlüklerin ihlali için Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru hakkı tanınmıştır. Ancak, 23 Temmuz tarihinde, Anayasa Mahkemesi seçimle ilgili ilk dilekçeyi, AİHS'nin serbest seçim hakkıyla ilgili maddesinin yalnızca milletvekili seçimlerinde uygulanabilir olduğu gerekçesiyle reddetmiştir.³³

Başbakan'ın adaylığına ve/veya aday olmasına rağmen görevinden istifa etmemesine karşı açılan üç davanın yanı sıra, yurt dışı oylarının kullanıldığı ülkelerde sayılmasını talep eden üç dilekçe de Anayasa Mahkemesi tarafından reddedilmiştir.³⁴ Seçimle ilgili davaların yargılama süreciyle ilgili yasal bir son tarih yoktur.

³² Bu durum; "Temel haklara saygı gösterilmesini temin etmek ve yasal bütünlük sağlamak için, isteyen herkes idari kararlara karşı etkin bir itiraz mekanizmasına başvurabilecektir." ifadesini içeren 1990 AGİT Kopenhag Belgesi'nin 5.10 maddesine ve Venedik Komisyonu'nun Seçimlerde İyi Uygulamalar Kodu'nun II.3.3. bölümüne aykırıdır.

³³ Mart 2014'te Ankara Belediye Başkanı'nın seçilmesiyle ilgili seçim sonuçlarına itirazı içerir dava. Mahkeme, seçimlerle ilgili bireysel başvuruları değerlendirmede, Anayasa'nın 79. Maddesinin uygulanabilirliği konusunda sessiz kalmıştır.

³⁴ Son üç örnekte seçim gününe kadar kararlar kamuoyuna açıklanmamıştır. Bu raporun hazırlandığı tarihte tüm altı karar ile ilgili gerekçeler de yayınlanmamıştır.

Vatandaş ve Uluslararası Gözlemciler

Bu seçimlerde YSK, dört uluslararası örgüte seçimleri gözlemek için akredite etmiştir. Ancak, mevzuatta, vatandaş gözlemi ve uluslararası gözlem için yasal dayanak yaratılmadığından, AKPM'nin daha önceki tavsiyeleri çerçevesinde 1990 AGİT Kopenhag Belgesi'nin 8. Maddesine, ve AKPM'nin tavsiyelerinde yer alan Venedik Komisyonu'nun Seçimle ilgili Konularda İyi Uygulamalar Kodu'nun II. 3.2 Bölümü'ne ters düşülmüştür.³⁵ Ulusal düzeyde vatandaşlar gözlemci olarak akredite edilmemiştir.³⁶ Ancak, seçim günü siyasi partilerle iş birliği halinde ya da Sandık Kurullarının iyi niyeti çerçevesinde, önceden planlanmamış müşahitler tayin etmiştir.

Akreditasyonları ile ilgili hükümler olmamasına rağmen, partilere müşahit gösterme hakkı verilmiştir. Siyasi partilerin talep etmeleri halinde, seçim noktalarındaki sayın tutanaklarının örneklerini alma hakkı da bulunmaktadır.

Seçim Günü

Uluslararası gözlemciler tarafından seçim günü ziyaret edilen sınırlı sayıdaki seçim merkezinde, seçim sandığı komitesi üyeleri iyi hazırlanmışlardır ve genel olarak seçim prosedürlerine uydukları görülmüştür, ayrıca seçim genel olarak profesyonel ve etkin bir şekilde organize edilmiştir. Ancak, bir çok seçim merkezinde sandık kurulu üye sayısının yediden az olduğuna şahit olunmuştur, bu da tüm yeterlilik sahibi partilerin üye olarak temsil edilmediği anlamına gelmektedir³⁷. Parti müşahitleri ile sandık gözlemcisi vatandaşların yarıdan daha az sayıda sandıkta mevcut olduğu tespit edilmiştir. Birkaç kayıt altına alınan örnekte, uluslararası gözlemcilerin ve vatandaşların oylama sürecini gözlemlemesine verilmemiştir. Gün boyunca münferit birkaç şiddet olayına rastlanmıştır.

Uluslararası gözlemcilerin bulunduğu sınırlı sayıda birkaç seçim merkezinde, sayım ve döküm sürecinin şeffaf ve planlı yürütüldüğü gözlemlenmiştir. Ancak, sayım sürecinde sonuç tutanaklarının önceden imzalı olması da dahil olmak üzere, prosedürlerin takip edilmediği bir takım örneklerle rastlanmıştır. Döküm sürecinin ise düzgün ve etkin bir şekilde işlediği izlenmiştir.

YSK, kendi sitesinde geçici sonuçları açıklamamış olsa da, siyasi partilere bu bilgiye ve seçim merkezlerinde sonuç tutanaklarına erişim hakkı verilmiştir. Yirmi altı partinin seçim sonuçlarına ulaşma hakkı olmasına rağmen yalnızca altı partinin, gerekli olduğu üzere, seçim gününden önce YSK'ya başvurduğu görülmüştür.

***Bu raporun İngilizce nüshası resmi nitelik taşıyan tek belgedir.
Gayri resmi Türkçe çevirisi de mevcuttur.***

GÖREV BİLGİSİ & TEŞEKKÜR

Ankara, 11 Ağustos 2014 - AGİT/DKİHB SSGH çalışmalarına 9 Temmuz'da başlamıştır. Heyet, başkentte 13 uzman ve Türkiye genelinde görev yapan 16 uzun dönemli gözlemciden oluşmaktadır.

AGİT/DKİHB'nin Sınırlı Seçim Gözlem Heyetleri (SSGH)'nin standart metodolojisine uygun olarak,

³⁵ 1990 AGİT Kopenhag Belgesi'nin 8. maddesinde "Katılımcı ülkeler, yerli ve yabancı gözlemcilerin seçimlerle ilgili gözlemlerde bulunmasının seçim sürecini zenginleştirceğini düşüncesindedir. Bu yüzden de yasaların izin verdiği ölçüde, AGİK üyesi diğer ülkelerden ve özel kurumlardan uygun olan gözlemcileri kendi ülkesine davet etmektedir." hükmü yer almaktadır.

³⁶ YSK, iki STK'nın seçim günü uygulamalarını gözleme yönündeki resmi başvurusunu reddetmiştir.

³⁷ Temel Hükümlerle ilgili yasada Sandık Kurullarının yedi üyeden oluşması gerektiği hükmü yer almaktadır.

SSGH seçim günüyle ilgili niceliksel değerlendirmeye temel olacak ilave kısa dönemli gözlemciler atamaksızın, daha uzun süreli seçim sürecine odaklanmıştır.

Her ne kadar gözlemler kapsamlı bir şekilde uygulanmamış olsa da gözlemciler seçim günü, ülke genelinde sınırlı sayıda seçim merkezini ziyaret etmiştir. Seçim günü AGİT PA'dan 29, AKPM'den 30 ve AGİT/DKİHB'den 37 uzun dönemli gözlemci ve uzmanlar olmak üzere toplam 96 gözlemci görevlendirilmiştir. Toplamda, AGİT üyesi 32 ülkeden gözlemciler bulunmuştur.

Gözlemciler seçim gözlemi için davette bulunan yetkililere ve YSK ile Dışişleri Bakanlığı'na yardımları için teşekkür etmek istemektedirler. Aynı zamanda diğer devlet kurumlarına, siyasi partilere ve sivil toplum kuruluşlarına ve uluslararası toplum temsilcilerine göstermiş oldukları iş birliği için minnettarlıklarını ifade etmektedirler.

Daha fazla bilgi için irtibat adresleri aşağıda sunulmaktadır:

- AGİT/DKİHB SSGH'nin Başkanı, Büyükelçi Sn Geert-Hinrich Ahrens (+90 530 390 30 10), Ankara
- AGİT/DKİHB Sözcüsü Thomas Rymer (+48 609 522 266) veya, AGİT/DKİHB Uzman Seçim Danışmanı Steven Martin (+48 665 100 663), Varşova
- AGİT PA İletişim Direktörü Richard Solash (+45 601 08 126)
- AKPM Sekreteryası, Bogdan Torcatoriu (+33 388 413 282).

AGİT/ DKİHB SSGH'nin Adresi:

Dünya Ticaret Merkezi, 11. Kat Tahran Cad. No: 30

06700 Çankaya, Ankara, Türkiye Cumhuriyeti

Tel: +90 312 428 7050, Faks: +90 312 420 7051, mail: office@odihr-turkey.org

İnternet sitesi: <http://www.osce.org/odihr/elections/turkey>